

مقدمه ۱۱

قسمت نخست، عشقی قلندر

آشنایی من با استاد عشقی ۱۵

عشقی به روایت تاریخ ۱۶

محل کار ما در مرکز ۱۹

حقوق عشقی چقدر بود؟ ۲۰

خاطرات و تجربیات من در مکتب استاد عشقی ۲۲

قسمت دوم، عشقی از زبان خودش

سرگذشت عشقی از زبان خودش ۳۳

چه شد که با سید جلال آشنا شدم ۳۶

خاطره‌ای از استاد سید جلال ۴۵

سفر به شهرستان رشت ۴۷

بازگشت به تهران ۵۵

قسمت سوم، سیل شمیران

بعد از فاجعه سیل شمیران ۶۱

عشقی بعد از سانحه سیل شمیران ۶۵

آخرین دیدار من با استاد ۶۸

قسمت چهارم، آشنایی با سه‌تار و تنبور و دستور ساخت آنها

- ۷۷ سه‌تار از نظر فرهنگ‌ها
- ۷۸ تنوع آب و هوا در ایران
- ۷۹ اهمیت انتخاب قالب در ساختن ساز
- ۸۰ طرزکار با قالب‌های قدیمی در سه‌تار
- ۸۱ تنوع قالب‌های سه‌تار استاد عشقی (سه‌تار بزرگ استاد عشقی، سه‌تار متوسط، سه‌تار کوچک یا جرّه، سه‌تار کتابی یا زیر عبایی، سه‌تار خیلی کوچک، سه‌تار پوستی)
- ۸۹ تنبور از نظر فرهنگ‌ها
- ۹۳ نظریات استاد نورعلی الهی درباره ابعاد ساخت تنبور و سه‌تار
- ۹۹ گرفتن الگوی تنبور و سه‌تار
- ۱۰۰ ساختن قالب سه‌تار و تنبور
- ۱۰۲ انتخاب چوب برش و خالی کردن کاسه یک تکه سه‌تار
- ۱۰۳ برش چوب سه‌تار و تنبور ترک‌های
- ۱۰۴ خم کردن ترک تنبور و سه‌تار
- ۱۰۵ جمع کردن یا ساختن کاسه سه‌تار و تنبور
- ۱۰۷ چوب دسته سه‌تار و تنبور
- ۱۰۸ انتخاب چوب صفحه ساز و برش آن
- ۱۰۸ آماده کردن صفحه سه‌تار و تنبور
- ۱۱۰ گوشی سه‌تار و تنبور
- ۱۱۱ پرده ساز
- ۱۱۲ سیم‌گیر تار، سه‌تار و تنبور
- ۱۱۳ شیطانک سه‌تار، تار و تنبور
- ۱۱۳ آستری‌ها و رنگ‌زدن ساز
- ۱۱۵ پرده‌بندی سه‌تار، تار، تنبور
- ۱۱۸ خنجرک سه‌تار و تنبور
- ۱۱۸ آزمایش‌ها در کارگاه مرکز حفظه و اشاعه موسیقی زیر نظر استاد صفوت

خاطراتی از استاد سید جلال

خاطره‌ای را که می‌خواهم در این جا به نقل آن پردازم، مربوط می‌شود به یکی از روزهای جمعه که سید معمولاً با رفقای موسیقیدان خود دور هم جمع می‌شدند و روزی را در طبیعت و دور از شهر می‌گذراندند.

آن روز هم مطابق معمول، بنده همراه آنان بودم و خواننده معروفی هم با ما بود که نامش را فراموش کرده‌ام و گمان می‌کنم ظلی بود، زیرا صدای او را هنوز در ذهن و گوشم دارم. آن روز یکی از روزهای فراموش‌نشده‌ی زندگی من با استاد عزیزم سید جلال است. خاطره‌ای که چون نقشی که بر سند نقر می‌شود، به مراتب بیشتر از یک عمر دوام خواهد داشت. آن روز مانند همیشه در جای مخصوص همیشگی خود قرار داشتیم و منتظر هنرنمایی سیدجلال بودیم. خوب یادم هست وقتی که سید شروع به نواختن کرد، همه حاضران را مفتون ساز خود کرد و خواننده‌ای که منتظر بود نوازنده به او اشاره کند، طاقش طاق شد و یکباره شروع به خواندن کرد. مردم از چپ و راست به دور ما حلقه زدند و با سکوتی که حاکی از احترام آنان به ساز و خواننده بود، غرق تماشای ساز و آواز شدند.

سید سرش پایین بود و متوجه اطراف نبود. شش‌دانگ حواسش در گردش انگشتانش بود که فرزند و چابک بر روی دسته سه‌تار، چون بچه‌های بازیگوش به دنبال هم می‌دویدند و از سیم‌های بی‌جان ساز، نواهای جاندارانی خلق می‌کردند که شنونده را غرق حیرت و شگفتی می‌کرد.

سید بیشتر سازها را می‌نواخت و در هریک از سازها مهارت کافی داشت ولی سه‌تار را به نوعی دیگر دوست داشت و به آن وابسته بود، همیشه می‌گفت سه‌تار ساز دل است.

خاطره دیگری که می‌خواهم برایتان تعریف کنم، به راستی نشان از سیادت ارجمند و نفس حق او دارد. باطن پاک و ذات منزهی که از هرگونه آلودگی دنیا میرا و به راستی درویش واقعی و به تمام معنا بود. داستان از این قرار است که یکی از روزهای تعطیل از تپه‌های عباس‌آباد به سوی شهر بازمی‌گشتیم و آن روز مسیر خود را از بیراهه انتخاب کرده بودیم.

آن روز سید جلال در جمع دوستان سه‌تار نواخت و آواز خواند و چقدر هم ساز و آواز استادانه‌اش مورد توجه قرار گرفت زیرا صدای گیرا و سوزناکی داشت که به محض آنکه دهان باز می‌کرد انسان را تحت تأثیر قرار می‌داد. آن روز نزدیک غروب، قبل از اینکه به دروازه شمیران نزدیک شویم، دوستان همراه ما هریک در مسیری که به خانه‌شان نزدیک بود، به راه افتادند و من و سید از بیراهه به طرف دروازه شمیران حرکت کردیم.

خط‌کش در تمام سطح دسته چسبیده شود و در انتهای کاسه نیز به اندازه قطر یک صفحه، ۴ میلی‌متر، فاصله داشته باشد. یعنی ۴ میلی‌متر کاسه پایین‌تر از دسته باشد. برای جای صفحه بعد زبانه را چسب بزنید و با یک گیره و پیچ دستی آن را ببندید و دوباره با خط‌کش و نخ دسته را چک کنید. اگر تنظیم درست بود، صبر کنید تا چپ دسته خشک شود. حالا ساز آماده سوار کردن صفحه است. (به قسمت رسم‌ها و تصاویر آخر کتاب توجه کنید).

انتخاب چوب صفحه ساز و برش آن

صفحه ساز از نظر صدا حائز اهمیت است و در انتخاب چوب آن باید بسیار دقت کرد. صفحه سه‌تار و تنبور حتماً باید از چوب توت خوب گرفته شود و آن استفاده از تنه‌های بزرگ درخت است که در دو سر چوب آوندی است که از مرکز شروع و به طرف لبه‌های بیرونی، پوست تنه، رگ‌ها منظم‌تر و ریزتر می‌شود. در صفحه هرچه رگ‌های چوب نزدیک‌تر و یک‌نواخت‌تر باشد، بهتر است. معمولاً جنس چوب صفحه باید سبک و سست باشد.

برای برش تنه درخت اول از وسط یک برش می‌دهیم تا چوب به دو قسمت مساوی تقسیم شود. سپس دوباره هریک از قسمت‌ها را از وسط یک برش می‌دهیم که کاملاً به چهار قسمت تقسیم شود. بعد برای اینکه چوب به‌طور گونیا بریده شود، دو طرف هرکدام را رنده می‌زنیم و بعد از هر طرف این چهار قسمت می‌توانیم ببریم. قطر صفحه سه‌تار و تنبور باید ۶ میلی‌متر باشد و عرض صفحه، چه سه‌تار و چه تنبور باید به حد نیاز باشد.

آماده کردن صفحه سه‌تار و تنبور

همان‌طور که گفتیم، صفحه در سازهای صفحه‌ای مانند تنبور، سه‌تار، سنتور و عود اهمیت بسیاری دارد و نقش بسیار مهمی در نوع صدا و نیز در زیبایی ساز دارد. اگر بخواهیم به قسمت‌های سه‌تار یا تنبور امتیاز بدهیم، باید بگوییم صفحه بیشترین امتیاز را دارد. نوع چوب، قطر آن، منظم بودن، نقش رگ‌های چوب، رنگی که به صفحه می‌زنیم، حتی ضخامت رنگ، شیوه سوراخ کردن صفحه و تعداد سوراخ‌ها همه در صدای ساز تأثیر گذارند. بنابراین، انتخاب صفحه و نیز شیوه رنده‌زدن و طریقه انداختن صفحه روی دهانه ساز صبر و دقت بیشتری می‌طلبد. باید دانست که صفحه را می‌توان به طرق مختلف حرارت داد، حتی می‌توان آن را در فر گذاشت تا برشته شود. این کار باعث می‌شود که فشار چوب و نیز شیره آن گرفته شود، اما حرارت نباید به اندازه‌ای باشد که چوب خاصیت چوبی‌اش را از دست بدهد.